

УДК 316.4.063.3-053.81-056.313

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.10>

Анна КАТЕРИНИЧ

аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-9481-2688

Бібліографічний опис статті: Катеринич, А. (2023). Проблеми соціальної інтеграції молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 63–70, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.10>

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ

У статті визначено та проаналізовано проблеми соціальної інтеграції молоді з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень.

Визначено, що молоді люди з інтелектуальними порушеннями – це особи, які частково, або повністю втратили можливість виконання конкретних функцій в порівнянні із здоровими людьми в результаті травмування, захворювання, вад від народження, що спричинили якісні та кількісні відхилення розвитку їх розумових здібностей.

У ході нашого дослідження було проведено глибинне інтерв'ю з молодими людьми, які мають інвалідність внаслідок інтелектуальних порушень. До списку тем, що досліджувалися в інтерв'ю входять: визначення рівня самостійності учасників у повсякденному житті; зацікавленість та соціальна взаємодія молодих людей із інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень; основні проблеми, з якими зустрічаються респонденти під час процесу інтеграції.

Питання даного інтерв'ю було умовно об'єднано у декілька блоків: 1) характеристика молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень; 2) вплив інвалідності на їх самостійність; 3) рівень залучення до соціального життя.

Глибинне інтерв'ю було проведено з 15 молодими особами з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, які відвідують центри денного перебування у місті Києві.

Підсумовуючи отримані результати, щодо проблем соціальної інтеграції молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, були зроблені висновки, про те, що багато молодих людей мають низьку мотивацію та рівень соціалізації, з труднощами йдуть на контакт, мають обмежене коло спілкування, в більшості випадків це опікун, чи батьки похилого віку. Ситуація під час повномасштабного вторгнення до нашої держави значно погіршилась, адже багато родин змушені були змінити місце проживання і тим самим і до цього обмежене коло спілкування учасників значно звузилось.

Завдяки отриманим результатам, було виокремлено основні типові проблеми, що виникають в процесі соціальної інтеграції молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, а саме: похилий вік батьків, інформаційна прірва, самотність та стереотипне мислення суспільства.

Ключові слова: *молодь з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, вади інтелектуального розвитку, соціальна інтеграція, соціальна адаптація, соціальна робота.*

Анна КАТЕРИНИЧ

PhD Student, Head of Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-9481-2688

To cite this article: Katerynych, A. (2023). Zmistovyi komponent formuvannia pravovoi kompetentnosti v maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi roboty [Problems of social integration of young people with disabilities due to intellectual disorders]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 63–70, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.10>

PROBLEMS OF SOCIAL INTEGRATION OF YOUNG PEOPLE WITH DISABILITIES DUE TO INTELLECTUAL DISORDERS

The article identifies and analyzes the problems of social integration of youth with disabilities due to intellectual disabilities.

It was determined that young people with intellectual disabilities are persons who have partially or completely lost the ability to perform specific functions in comparison with healthy people as a result of injury, disease, birth defects, which caused qualitative and quantitative deviations in the development of their mental abilities.

In the course of our research, in-depth interviews were conducted with young people who have disabilities due to intellectual disabilities.

The list of topics explored in the interview includes: determining the level of independence of the participants in everyday life; level of interest and social interaction; the main problems that respondents will face during the integration process.

The questions of this interview were conditionally combined into several blocks: 1) characteristics of young people with disabilities due to intellectual disorders; 2) the impact of disability on their independence; 3) level of involvement in social life.

An in-depth interview was conducted with 15 young people with intellectual disabilities who attend day care centers in the city of Kyiv.

Summarizing the obtained results, regarding the problems of social integration of young people with disabilities due to intellectual disorders, conclusions were drawn that many young people have low motivation and level of socialization, have difficulty making contact, have a limited circle of communication, in most cases it is a guardian, or elderly parents. The situation during the full-scale invasion of our country worsened significantly, because many families were forced to change their places of residence, and thus the previously limited circle of communication of the participants was significantly narrowed.

Thanks to the obtained results, the main typical problems that arise in the process of social integration of young people with disabilities due to intellectual disabilities were singled out, namely: advanced age of parents, information gap, loneliness and stereotypical thinking of society.

Key words: *youth with disabilities due to intellectual disorders, defects of intellectual development, social integration.*

Актуальність проблеми. Реалії сьогодення, склалися так, що наша держава перебуває у воєнному стані. Звичайно, це відобразилося на кожній соціальній групі, на всіх вразливих категоріях осіб, зокрема на молодих людях, які мають статус особи з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень та потребують сприяння їхній соціальній інтеграції.

Виклики сьогодення, новостворені умови, воєнний час спонукають до переосмислення, вивчення та аналізу цих проблем для того, щоб суспільство було готове екстрено реагувати, фахівці та соціальні служби спрямовувати свої сили для забезпечення вирішення проблем соціальної інтеграції, які мають молоді люди з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи вищезазначене питання, ми звернули увагу на те, що велика кількість українських та зарубіжних досліджень спрямована на розкриття аспектів інклюзії в освітньому та соціальному просторі.

Так, у дисертаційній роботі Т. Чечко розглянуто створення інклюзивного освітнього середовища, сприятливого для дітей з особливостями психофізичного розвитку, та забезпечення дієвої

соціально-педагогічної підтримки їхніх батьків (Чечко, 2018). У науковій роботі Г. Першко розкрито змістовно-технологічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до інтеграції дітей з інвалідністю в середовище загальноосвітніх навчальних закладів (Першко, 2011). У наукових роботах Н. Грабовенко та О. Денисюк ґрунтовно визначено особливості роботи з батьками, які виховують дітей з інвалідністю (Грабовенко, 2008; Денисюк, 2016). Група дослідників з Київського університету імені Бориса Грінченка у своїй спільній роботі презентують результати оцінки потреб батьків, які виховують дітей з інвалідністю, у дошкільному закладі освіти (Chechko, Liakh, Spirina, Lekholetova, Sapiha & Salata, 2022). Також, детально висвітлено теоретичні та практичні аспекти соціально-педагогічної роботи з молодими людьми з інвалідністю в роботах О. Безпалько (Безпалько, 2006), а сучасні технології соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю визначено в роботах Р. Вайноли (Вайнола, 2012). Науковиці М. Лехолетова, Т. Лях і Н. Заверико, презентували результати дослідження потреб батьків дітей із інвалідністю (Lekholetova, Liakh, Zaveryko, 2020)

Італійська науковиця та волонтерка Л. Тозелло у статті «Шлях інвалідності. Від спеціалізованих навчальних закладів до загальноосвітніх інститутів» розкриває етапи інтегрування підлітків та молодих людей до умов, що від спеціально створених переходять до ряду стихійних, акцентуючи увагу на якість засвоєння навчально-виховного матеріалу, а також пристосування (Тозелло, 2001). Автор наукової статті «На відміну від кого? Соціальні репрезентації інвалідності для фахівців для культури інклюзії» зазначає, що інтеграція людей, які мають інвалідність, на кожному з етапів дорослішання має певний пакет характеристик, та порівнює ці характеристики, через призму культурних поглядів фахівців, що безпосередньо працюють з особами з інвалідністю (Ковеллі, 2011).

На засадах проаналізованих та вищезазначених праць можна засвідчити що на сьогодні багато досліджень зосереджено на розкритті питання виховання дітей з інвалідністю, соціально-педагогічної підтримки дітей та молодих людей з інвалідністю, їхніх батьків, втім проблематика інтеграції молоді з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень розкрита недостатньо повно.

Мета дослідження. Визначити та проаналізувати проблеми соціальної інтеграції молоді з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна формує соціальну політику, спрямовану на забезпечення захисту прав та інтересів її громадян. На сучасному етапі розвитку нашої країни особлива увага приділяється розвитку та становленню особистості. Як відомо, саме етапи розвитку та становлення особливості припадають на дитячий, юнацький та молодіжний вік.

Коли в дитячому та підлітковому віці провідну роль у становленні особистості відіграє найближче оточення, психологічні аспекти та внутрішня мотивація, то саме в молодіжному віці, в період відривання коренів, відбуваються найбільш соціально-значущі процеси. Саме молоді люди виступають рушійною силою соціально-економічного устрою суспільства.

У цей віковий період відбувається процес активної соціалізації, прийняття соціальних ролей норм, формування соціальних установок в процесі розвитку самосвідомості особистості, відбувається пошук власного життєвого напрямку.

До визначення поняття «молодь» можна застосовувати декілька підходів. Одним із найбільш значущих вважається соціально-демографічний підхід, адже в залежності від географічної локалізації та демографічної ситуації, вікові обмеження поняття «молодь» буде змінюватись.

Зважаючи на демографічні зміни, інформацією наданою організацією Об'єднаних Націй у 2000 р. населення світу складало близько 6062 мільйонів осіб.

В 1968 р. з'явилося одне з перших визначень поняття «молодь», яке дав соціолог Т. Лісовський: «Молодь – покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в певному віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні і інші соціальні функції. Залежно від конкретних історичних умов вікові критерії молоді можуть коливатися від 16 до 35 років» (Лісовський, 1996, с. 41). Молодь виступає рушійним механізмом розбудови суспільства, стимулом соціально-економічного зростання країни, а також володарем інтелектуального потенціалу.

Важливо також звернути увагу на те, що молодь є одним із найбільш потенційних рушіїв розвитку, а з іншого боку, однією із найбільш вразливих ланок суспільного буття.

Багато уваги приділяється освіті та розвитку осіб з інвалідністю. Дуже мало відомо про самостійну успішну інтеграцію до суспільства після закінчення освітніх інституцій. Молоді люди з інвалідністю, що відвідують центри соціально-психологічної, медичної фізичної реабілітації, звичайно, мають певну інформаційну підтримку. На жаль, ця підтримка не завжди є практичною, вона носить більш роз'яснювальний та реабілітаційний характер. Адже навички самостійності, можливість соціальної самоідентифікації, реалізація власного потенціалу підтримка, підтримка з боку сторонніх не завжди є доступною для осіб з інвалідністю, зокрема молодих людей з вадами інтелектуального розвитку. Нами проведено опитування. власного потенціалу підтримка, підтримка з боку сторонніх не завжди є доступним для осіб з інвалідністю зокрема молодих людей з вадами інтелектуального розвитку. Нами проведено опитування. В умовах розбудови української державності, 15 грудня 1992 року Верховною Радою України було прийнято «Декларацію про загальні засади державної молодіжної політики» а також Закон України «Про сприяння соціальному становленню

та розвитку молоді в Україні». У вище зазначеному законі молодь визначається як: «Молоді громадяни України віком від 14 до 35 років».

За останніми статистичними даними, станом на 1 січня 2022 року в Україні налічувалося 9 969 315 молодих людей, це 24,3% від загальної кількості населення нашої держави. Порівняно з 2021 роком кількість молоді в Україні зменшилася на 293 600 осіб (2,9%).

На жаль, у зв'язку з політичною, екологічною, економічною ситуацією, соціальними чинниками, що можуть здійснювати вплив на здоров'я людей, значна кількість народжуваних дітей страждає від вроджених, чи набутих патологій. Загалом, у світі, за даними ООН, близько 450 мільйонів людей, які мають порушення фізичного чи психічного розвитку, а це в свою чергу, десята частина від жителів нашої планети.

Втрата здоров'я, обмеження життєдіяльності, погіршення якості життя, яке в свою чергу впливає на здатність повноцінно взаємодіяти із суспільством, часто межує із поняттям «інвалідність». Так, Організація Об'єднаних Націй дає наступну класифікацію інвалідності: фізична, сенсорна, ментальна та інтелектуальна, мультиінвалідність.

Кожен із видів інвалідності має певні характеристики, проблеми, особливості. До фізичної інвалідності відносять: порушення опорно-рухового апарату, захворювання центральної нервової системи та внутрішніх органів, хвороби крові, соматичні захворювання. До сенсорних порушень відносять порушення одного з органів чуття, тобто зору, слуху, нюху, смаку, балансу. документального види інвалідності відносять порушення психіки та поведінки: чи відносяться синдром дауна, аутизм, епілепсія.

Ментальна та інтелектуальна інвалідність досить часто об'єднуються в одну, але, слід зазначити, що це різні види, які за класифікацією ООН вони різняться. До ментальної інвалідності відносяться: синдром Дауна, аутизм, епілепсія. Інтелектуальна інвалідність включає в себе розумову відсталість, що дорівнює 70 одиницям або нижче при індивідуально проведеному IQ-тестуванні. Важливо також зазначити, що інтелектуальна інвалідність має наступні рівні вираженості: легка – від 50–55 до 70 IQ; помірна від 35–40 до 50–55 IQ; тяжка від 20–25 до 35–40 IQ; глибока – нижче 20–25 IQ та неуточнена розумова відсталість. І останнім

видом є мультиінвалідність, що поєднує різні види інвалідності та рівні їхнього порушення (Остролуцька, Луценко, 2017, с. 163).

Молоді люди, як вище було зазначено, є рушійною силою суспільства, найбільш здоровою, готовою до змін та розвитку. А, от, молоді люди з інвалідністю, найчастіше, мають потребу в підтримці та допомозі, адже ще будучи дітьми часто вони мають підтримку батьків, родини, закладів освіти. Набагато складніша ситуація складається після закінчення навчальних інституцій. Сьогодні, не всі батьки можуть продовжувати підтримати своїх дітей у зв'язку з станом здоров'я, економічною ситуацією, а також психологічним станом.

Таким чином, молодь досить часто лишається на самоті з своїми проблемами, інвалідністю, а також із необхідністю інтеграції до суспільства. Найбільше уваги потребує молодь з інтелектуальними порушеннями, адже, зазвичай здорові фізично люди, досить часто обмежені не лише в комунікації, а й у фізичній активності. Особливості їх когнітивних функцій є важкозрозумілими для оточення.

У контексті вивчення теоретичних засад, ми можемо зробити висновок, що молоді люди з інтелектуальними порушеннями – це особи, які частково, або повністю втратили можливість виконання конкретних функцій в порівнянні із здоровими людьми в результаті травмування, захворювання, вад від народження, що спричинили якісні та кількісні відхилення розвитку їх розумових здібностей.

Дана категорія людей є однією з найбільш вразливих груп. Це пов'язано з тим, що присутні порушення інтелекту, що можуть супроводжуватися порушеннями мовленнєвої функції, поведінковими розладами, сенсомоторного функціонування, а це, в свою чергу, приводить до складнощів до пристосування в навколишньому середовищі, адаптації і соціалізації.

Одночасно, чимало досліджень свідчать про те, що люди, зокрема молодь з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень при певній допомозі має потенціал розвиватися духовно, забезпечувати себе матеріально, а також бути суспільно корисними.

Для того щоб сприяти повноцінній інтеграції молодих осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень в соціум, необхідно розуміти найменш розвинені аспекти їх соці-

алізації, основну проблематику та можливі механізми спрощення наявних проблем.

Важливо зазначити, що нормативно-правовий базис нашої держави гарантує для молоді з інтелектуальною інвалідністю надання соціальних послуг, які проводяться у визначеному обсязі та з дотриманням певних вимог, що визначаються відповідно до закону України «Про соціальні послуги» (2019).

Говорячи про саму концепцію інвалідності ми говоримо про активізацію та направлення зусиль держави на те, щоб люди з інвалідністю мали рівноправний доступ та їм було надано можливість на визначення і реалізацію їх соціальних прав, а також повноцінну участь у житті суспільства, тобто інтеграцію.

Говорячи про інтеграцію, важливо зацентувати увагу на дослідженнях О. Безпалько, яка розглянула цей процес це поняття як результат і процес формування зв'язків, що в свою чергу впливають та допомагають виникненню інтегративних компонентів (Безпалько, 2006, с. 158).

У ході нашого дослідження нами було проведено глибинне інтерв'ю з 15 молодими людьми з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, які відвідують центри денного перебування у місті Києві (Україна).

Метою даного інтерв'ю було визначити рівень самостійності молодих людей, виокремити основні типові проблеми, що виникають в процесі їх соціальної інтеграції, здійснити аналіз та надати рекомендації фахівцям та батькам, щодо підвищення рівня соціальної інтеграції та надання соціальної підтримки даній категорії людей.

Респондентів до участі в інтерв'ю ми запросили через оголошення розміщені в соціальних мережах, а також через особисті повідомлення, які надіслали на поштові адреси учасників. Обов'язковою умовою проведення інтерв'ю була усна згода респондентів.

До списку тем, що досліджувалися в інтерв'ю входять: визначення рівня самостійності учасників у повсякденному житті; рівень зацікавленості та соціальної взаємодії; основні проблеми, з якими зіштовхнуться респонденти під час процесу інтеграції.

Питання інтерв'ю було умовно об'єднано у декілька блоків: 1) характеристика молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень; 2) вплив інвалідності на їх самостійність; 3) рівень замученості до соціального життя.

Глибинне інтерв'ю було проведено з 15 молодими особами з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, які відвідують центри денного перебування у місті Києві.

Спілкування розпочалося з питань персональних даних.

Отже, учасниками стали 6 жінок та 9 чоловіків, з них 7 осіб віком 14–18 років, 6 осіб – 19–25 років та 2 людини 26–35 років.

В інтерв'ю самостійно брали участь молоді люди, що мають 2 та 3 групи інвалідності внаслідок інтелектуальних порушень.

В ході проведеного інтерв'ю було виявлено, що у більшості випадків (81,8%) учасники співмешкають та залежать від батьків.

На питання «При потребі переміщатися місцем, ти пересуваєшся самостійно, чи в супроводі?» 45,5% учасників відповіли, що пересуваються виключно в супроводі, і 54,5% відповіли, що можуть пересуватися самостійно, але лише знайомим маршрутом, у той час як на питання «У разі, якщо ти загубився, якими будуть твої дії?» майже всі учасники (80%) затвердили, що подзвонять батькам і лише декілька обрали варіант «запитати у прохожих». Дані результати свідчать про низький рівень комунікативних навичок учасників, а також можливий брак досвіду дій у подібних ситуаціях.

На запитання анкети «Чи часто ви відвідуєте різноманітні навчальні та культурні заходи?» більшість респондентів (53,9%) відповіли «Ні», оскільки самостійно вони не можуть це зробити, 13,4% відповіли, що соромляться відвідувати такі місця через свою зовнішність, 7,1% – «немає матеріальних можливостей!», 10,2% відповіли, що інколи відвідують.

На запитання анкети: «Чи вистачає вам спілкування?» майже половина учасників (46,94%) визнала, що їм не вистачає спілкування, оцінивши відповідь 3 балами. Це можна пояснити тим, що молоді особи з інвалідністю, зокрема внаслідок інтелектуальних порушень, досить часто має проблеми із формулюванням та висловленням власних думок, а це, в свою чергу, у неготового співрозмовника, викликає бажання не слухати, що спричинює комунікаційний бар'єр.

На питання «Як ти проводиш свій вільний час?» респонденти досить довго обирали відповідь. 66,7% відповідей отримав варіант «лишаюсь вдома», 58,3% респондентів обрали відповіді «Гуляю разом із друзями» та «граю

в комп'ютерні ігри», пояснивши свої відповіді тим, що досить часто в музеях та кіно зустрічаються з архітектурними обмеженнями, а також через економічну ситуацію в родині. Лише 2 респондентів обрали варіанти «відвідую гуртки» та «відвідую кіно та музеї».

Щодо основних проблем, що виникають в процесі соціальної інтеграції, молоді люди разом із своїми опікунами виокремили: похилий вік батьків (44,3%), інформаційна прірва (23,7%), самотність (22%), стереотипне мислення суспільства 10%.

Отримані та проаналізовані результати засвідчують, що рівень інформування громадськості щодо здійснення та можливості участі у масових заходах, семінарах, залучення молодих осіб з інвалідністю до суспільної діяльності на місцевому рівні здійснюється не достатньо.

Також, респонденти зазначили, що відчувають особливості ставлення до них лише оточуючих (10%), а й батьків (35%). Це, в свою чергу, спричиняє низький рівень вмотивованості, прагнення до самостійності, освоєння нових соціальних ролей.

Отримані результати даного дослідження дозволяють нам виділити конкретні проблеми, які виникають молоді з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. Логічно також зауважити, що кожна з проблем може виникати внаслідок попередньої. Розкриймо більш детально кожен з виділених проблем:

- похилий вік батьків характеризується тим, що досить часто, у зв'язку з звиклими нормами поведінки, металевими особливостями, фізичним станом, стереотипним мисленням, батьки продовжують дотримуватися конкретних моделей поведінки з дітьми, вважаючи їх неповносправними. Саме ця позиція є найбільш поширеною. Та, в свою чергу, найбільше обмежує молодих осіб з інвалідністю в їхніх правах, створюючи інформаційну прірву, що в свою чергу приводить до самотності;

- інформаційний бар'єр може бути створений в разі обмеженого кола спілкування, невідвідування центрів реабілітації, центрів денного перебування, відсутності можливості, чи навичок користування гаджетами;

- самотність – стан, що найбільш поширеним є в разі інвалідності внаслідок легких, або помірних інтелектуальних порушень. Наразі, це одна з найважливіших проблем, адже, в умовах

військового часу, дуже багато молодих людей були вимушено переміщеними, сепарованими від звиклого оточення та спілкування. Також до цієї категорії, нажалі, додається багато військових, що отримали травми під час участі в бойових діях. Нажалі, ці люди, часто лишаються на самоті із власними труднощами, обмеженими в спілкуванні з оточуючими, зокрема, в разі мовленнєвих особливостей.

- стереотипне мислення оточуючих – проблема, що хвилює багатьох. Процеси створення інклюзивного суспільства, доступного середовища відбуваються поступово. Наразі лише частина суспільства інформаційно забезпечена та готова до повного прийняття осіб з інвалідністю на рівних постулатах. Але, в умовах сьогодення, цей відсоток прогресує та збільшується, нажалі, на рівні із інвалідизованими молодими людьми.

Підсумовуючи отримані результати, щодо проблем соціальної інтеграції молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, ми можемо зробити висновки, про те, що багато молодих людей мають низьку мотивацію та рівень соціалізації, з труднощами йдуть на контакт, мають обмежене коло спілкування, в більшості випадків це опікун, чи батьки похилого віку. Ситуація під час повномасштабного вторгнення до нашої держави значно погіршилась, адже багато родин змушені були змінити місце проживання і тим самим і до цього обмежене коло спілкування учасників значно звузилось.

Завдяки отриманим результатам, ми можемо виокремити основні типові проблеми, що виникають в процесі соціальної інтеграції молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, результати проведеного дослідження спонукають до подальшого більш глибокого вивчення проблеми, а також звернути увагу фахівців не лише на роботу із молодими людьми, а й з їх найближчим оточенням, зокрема батьками та опікунами. Велику увагу слід надати психологічній підтримці учасників та їх родин, оновити механізми поширення інформації щодо можливостей залучення до більш активного соціального життя, створити умови, які б сприяли стимулюванню внутрішнього потенціалу учасників, тим самим і сприяти більш активному включенню до різних соціальних програм та заходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія. Інституту проблем виховання АПН України. Київ, 2006. 408 с.
2. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи : програма навчальної дисципліни. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. 38 с.
3. Грабовенко Н. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими можливостями, в умовах реабілітаційного центру: автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. пед. н.: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка»; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 24 с.
4. Денисюк О. М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів та фахівців соціальної сфери до здійснення соціально-педагогічної підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю. *Наукові записки* [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. *Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 173–177. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_1_33
5. Імереллі, Р., Кравченко, Р., Майорова, Н. Посібник для законних представників людей з інтелектуальною недостатністю та психосоціальними розладами з питань захисту прав, опіки та піклування. Київ : ВГО «Коаліція». 2011. 164 с.
6. Остролюцька Л. І., Луценко І. В. Соціальна робота з сім'ями, в яких є особи з інвалідністю. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч. ; ч. 2. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. С. 161–190.
7. Першко Г.О. Підготовка соціальних педагогів до інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку у середовище загальноосвітнього навчального закладу : автореф. канд. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2011. 20 с.
8. Соціологія молоді / під ред. проф. В. Т. Лисовського. СПб., 1996.
9. Чечко Т. М. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах : дисертація канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка» Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 353 с.
10. Chechko, T., Liakh, T., Spirina, T., Lekholetova, M., Sapiha, S., & Salata, K. (2022). Needs Assessment of Parents Raising Children with Disabilities in Preschool Educational Institution. *Sociální práce/Sociální práce/Czech and Slovak Social work*, 4(22). 54–66. <https://socialniproace.cz/en/article/needs-assessment-of-parents-raising-children-with-disabilities-in-preschool-educational-institution-2/>
11. Lekholetova M., Liakh T., Zaveryko N. Problems of parents caring for children with disabilities. Society, integration, education. Proceedings of the International Scientific Conference. *Rezekne Academy of Technologies*. Vol. 4. 268–278. <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4945>

REFERENCES:

1. Bezpalko O. V. (2006) *Orhanizatsiia sotsialno-pedahohichnoi roboty z ditmy ta moloddu u terytorialnii hromadi: teoretyko-metodychni osnovy [Organization of socio-pedagogical work with children and youth in the territorial community: theoretical and methodological foundations]* : monohrafiia. Instytutu problem vykhovannia APN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
2. Vainola R. Kh. (2012) *Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi roboty: prohrama navchalnoi dystsypliny [Technologies of socio-pedagogical work: program of the educational discipline]*. Kyiv : Kyivskiyi universytet imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].
3. Hrabovenko N. V. (2008) *Sotsialno-pedahohichna robota z simiamy, shcho vykhovuiut ditei z obmezhenymy mozhlyvostiamy, v umovakh reabilitatsiinoho tsentru [Social-pedagogical work with families raising children with disabilities in the conditions of a rehabilitation center: autoref. thesis for obtaining sciences]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. Instytut problem vykhovannia APN Ukrainy [in Ukrainian].
4. Denysiuk O. M. (2016) *Profesiina pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pedahohiv ta fakhivtsiv sotsialnoi sfery do zdiisnennia sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky batkiv, yaki vykhovuiut ditei z invalidnistiu [Professional training of future social pedagogues and specialists in the social sphere to provide social-pedagogical support to parents raising children with disabilities]*. *Naukovi zapysky [Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia]. Psykholoho-pedahohichni nauky*, 1, 173–177. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_1_33 [in Ukrainian].
5. Imerelli, R., Kravchenko, R., Maiorova, N. (2011) *Posibnyk dlia zakonnykh predstavnykiv liudei z intelektualnoiu nedostatnistiu ta psykhosotsialnymi rozladamy z pytan zakhystu prav, opiky ta pikluvannia [Guide for legal representatives of people with intellectual disabilities and psychosocial disorders on rights protection, guardianship and care]*. Kyiv : VHO «Koalitsiia» [in Ukrainian].
6. Ostrolutska L. I., Lutsenko I. V. (2017) *Sotsialna robota z simiamy, v yakykh ye osoby z invalidnistiu. Sotsialna robota z vrazlyvymy simiamy ta ditmy [Social work with families with persons with disabilities. Social work with vulnerable families and children: manual]* : posib. u 2-kh ch. ; Ch 2. Kyiv : *OBNOVA KOMPANI*, 161–190 [in Ukrainian].

7. Pershko H. O. (2011) Pidhotovka sotsialnykh pedahohiv do intehratsii ditei z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku u seredovyshe zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Training of social pedagogues for the integration of children with special psychophysical development in the environment of a general educational institution]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

8. Lysovskoho V. T. (1996) *Sotsiologhiia molodi [Sociology of youth]*. SPb.

9. Chechko T. M. (2018) Sotsialno-pedahohichna pidtrymka batkiv ditei z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku v doshkilnykh navchalnykh zakladakh [Socio-pedagogical support of parents of children with special psychophysical development in preschool educational institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv : Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].

10. Chechko, T., Liakh, T., Spirina, T., Lekholetova, M., Sapiha, S., & Salata, K. (2022). Needs Assessment of Parents Raising Children with Disabilities in Preschool Educational Institution. *Sociální práce/Sociálna práce/Czech and Slovak Social work*, 4(22). 54–66. <https://socialnprace.cz/en/article/needs-assessment-of-parents-raising-children-with-disabilities-in-preschool-educational-institution-2/>

11. Lekholetova M., Liakh T., Zaveryko N. (2020) Problems of parents caring for children with disabilities. Society, integration, education. Proceedings of the International Scientific Conference. Rezekne Academy of Technologies. Vol. 4. 268–278.